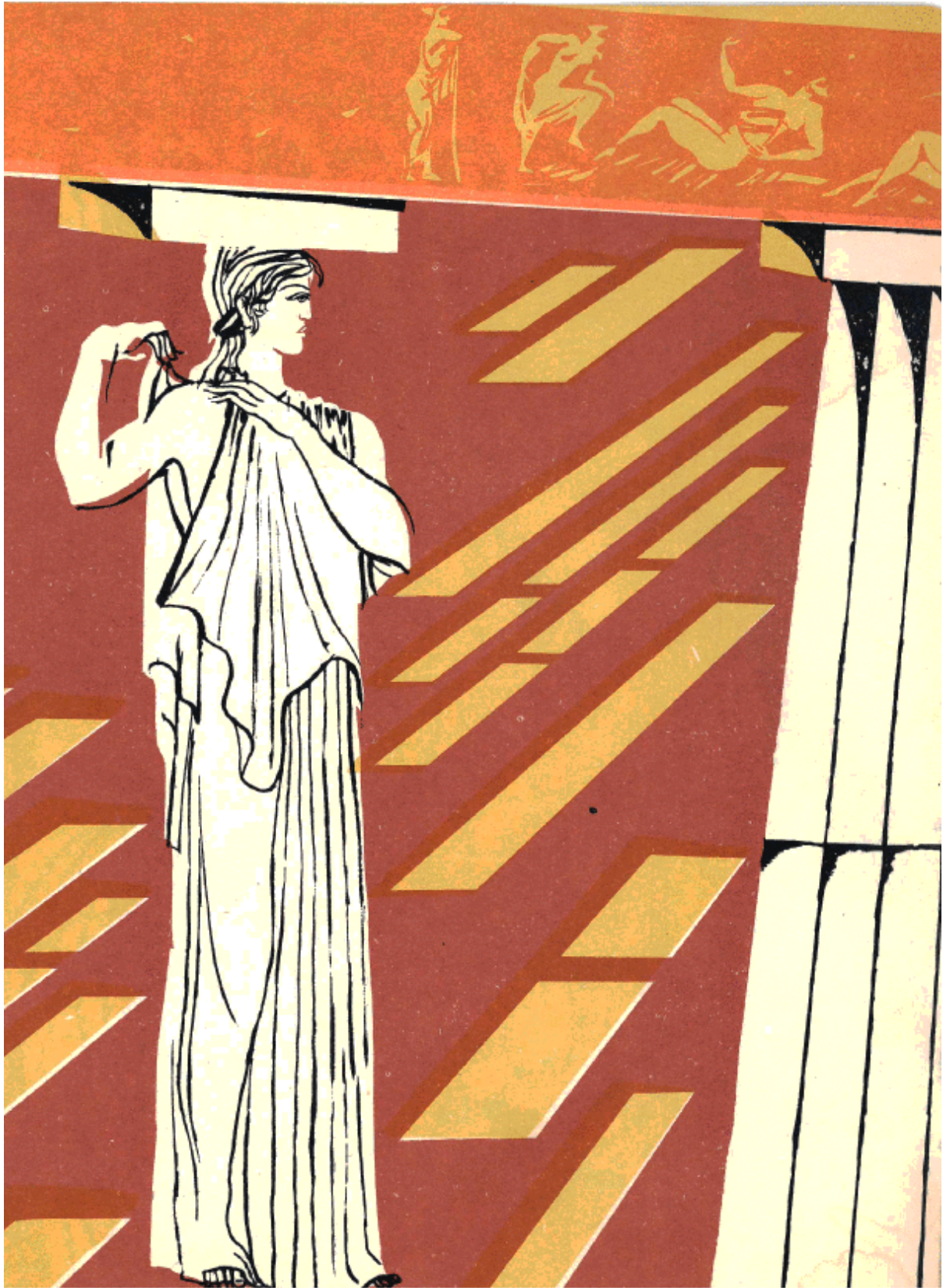

ЖЕЛЯЗКА КУПЕНОВА ЕФЕСКИЯТ МЪДРЕЦ

chitanka.info

Отдавна, преди повече от две хиляди и петстотин години, в града-държава Ефес управлявал базилевсът Блозон. Разположен край малоазийския бряг на Егейско море, градът бил колония на Гърция. Той се славел с храма на Артемида Ефеска, смятан за едно от „чудесата на света“, както и с храма на богиня Диана. Богата и красива била земята в този край, но народът живеел бедно и неспокойно. Въстанията и войните с персите носели разрушения и страдания.

В това смутно време в двореца дошла голяма радост. На базилевса му се родил син. Нарекли го Хераклит. Когато момчето поотраснало, Блозон събрал своите съветници и им казал:

— Идете и доведете най-умните мъже на Гърция. Нека те бъдат учители на първородния ми син. Искam да го посветят в мъдростта на боговете и в изкуството да управлява. Хераклит трябва да стане мъдър и достоен мой заместник.

Пристигнали прочути философи. Започнали те да учат и възпитават наследника на базилевса. Къдрокосото момче слушало жадно увлекателните им разкази за богове и богини, за тяхната сила и всемогъщество, за нечувани и невиждани чудеса. Нямали край легендите за Зевс — първия между боговете, цар на небето и земята. Поклати ли главата си, земята потреперва, а тръгне ли по небето, мълнии трещят наляво и надясно. Страшна била силата и на брат му Посейдон — бог на морето. Разгневи ли се — моретата и океаните потъмняват, вдигат се вълни като планини, реват и стенат, заливат кораби и платноходки. Играят си с тях като с черупки. Усмихне ли се Посейдон, водата в миг притихва и става гладка, топла и ласкава като майчина длан. Лодките на рибарите се носят по нея бързо и леко като в приказно езеро. Всичко зависи от волята на боговете.

ДЪ
© Желязка Купенова, 1981
с/о Jusautor, Sofia

Слушал Хераклит, слушал внимателно и мълчал. Но ето че веднъж неочаквано прекъснал един от учителите си на най-интересното място:

— Не вярвам в това, което ми говорите. Искам да узная истината за света.

— Та нали все за нея са беседите ни? Нима още не си я разбрал? Тя е в силата и волята на боговете...

— Кажете ми тогава защо се раждат и умират хората? Защо цъфтят и увяхват цветята? Защо се вълнува морето?

Учителят мълчал поразен. Хераклит станал и без да дочака отговор, се отправил към вратата. Навън вече се спускал синкав здрач. Денят си отивал. Навел глава, младежът не разбрал кога стигнал до брега на морето, до своята любима скала. Усетил нейната хладна ласка върху ръцете си. Станало му леко. Заслушал се в песента на вълните, които идели една след друга, игриви и весели, блъскали се в скалата и изчезвали. Къде ли се губели? Ами водата? Тая разлюляна и безкрайна вода наоколо... Кой ли я е направил? И от какво? Нима наистина боговете?

Върху вълните затрепкало сребърно сияние. На хоризонта запламтял светъл диск. Луната сякаш изскочила от морето и бавно тръгнала по чистото небе.

Кой е създал луната, кой е създал земята, слънцето, огъня, цветята? Къде е началото на този огромен свят?... Аз нищо не знам... И никой не може да ми каже...

Тези мисли не давали покой на младия Хераклит. Той станал затворен и мълчалив. По цели дни прекарвал в библиотеката. Непрекъснато четял, изучавал древните свитъци и книги, търсел истината.

Годините минавали. Наследникът на базилевса възмъжал. Но никой още не бил виждал умния и разсъдлив младеж на дворцовите пиршества. Той не се месел в държавните работи, не се интересувал от парите, нито от робите и почестите.

А базилевсът стареел. Много битки тежали на раменете му. Трудно му било вече да предвожда войските си в походите. Пък и враждите между аристократите и робовладелците в Ефес не преставали. Нужна била твърда и силна ръка. И Блозон взел по-често да се замисля за своя заместник. Един ден наредил да повикат Хераклит. Скоро вратата на голямата зала безшумно се отворила и в рамката ѝ се очертала стройната фигура на младежа. Наследникът на базилевса бил облечен в бял хитон, който падал на красиви гънки и той изглеждал още по-висок и мъжествен. Блозон го гледал с възхищение. Лицето на сина му сякаш излъчвало светлина. Високото му чело било оградено с руса къдрици, а в сините му искрящи очи, чийто поглед го пронизвал, се четял неизречен въпрос. Хераклит се приближил, поклонил се и застанал в очакване.

— Повиках те, сине мой, да поговорим за държавните работи — рекъл Блозон. — Аз съм вече стар. Време е да получиш щастието, което боговете на Олимп са ти отредили като мой първороден син.

— О, татко, прости ми, но базилевството не ще ми донесе щастие — казал тихо, но твърдо Хераклит.

— Какво чуват ушите ми? — възкликнал смаян и объркан базилевсът. — Та нима не е щастие да бъдеш богат, да заповядваш, да имаш всичко, каквото пожелаеш, да пируваш до насита?

— Ако щастieto се състоеше в богатството и такива радости и наслади като пируването, тогава ние бихме нарекли и воловете щастливи, когато пасат трева. Има нещо друго, което мъдрите предпочитат...

— И какво е то?

— Вечната истина.

— Неразумни и тъмни са думите ти, сине мой — отвърнал гневно базилевсът.

— Какво неясно има тук? Аз искам да узная истината. Досега двадесет години само слушах за нея. Но на очите трябва да се вярва повече, отколкото на ушите. Ще отплувам към чужди страни. Истината е пръсната по света.

— А базилевството?

— Отстъпвам базилевството на брат си.

— Отстъпваш базилевството? — смаял се още повече Блозон.

— Да, татко — прозвучал ясно и звънко гласът на момъка.

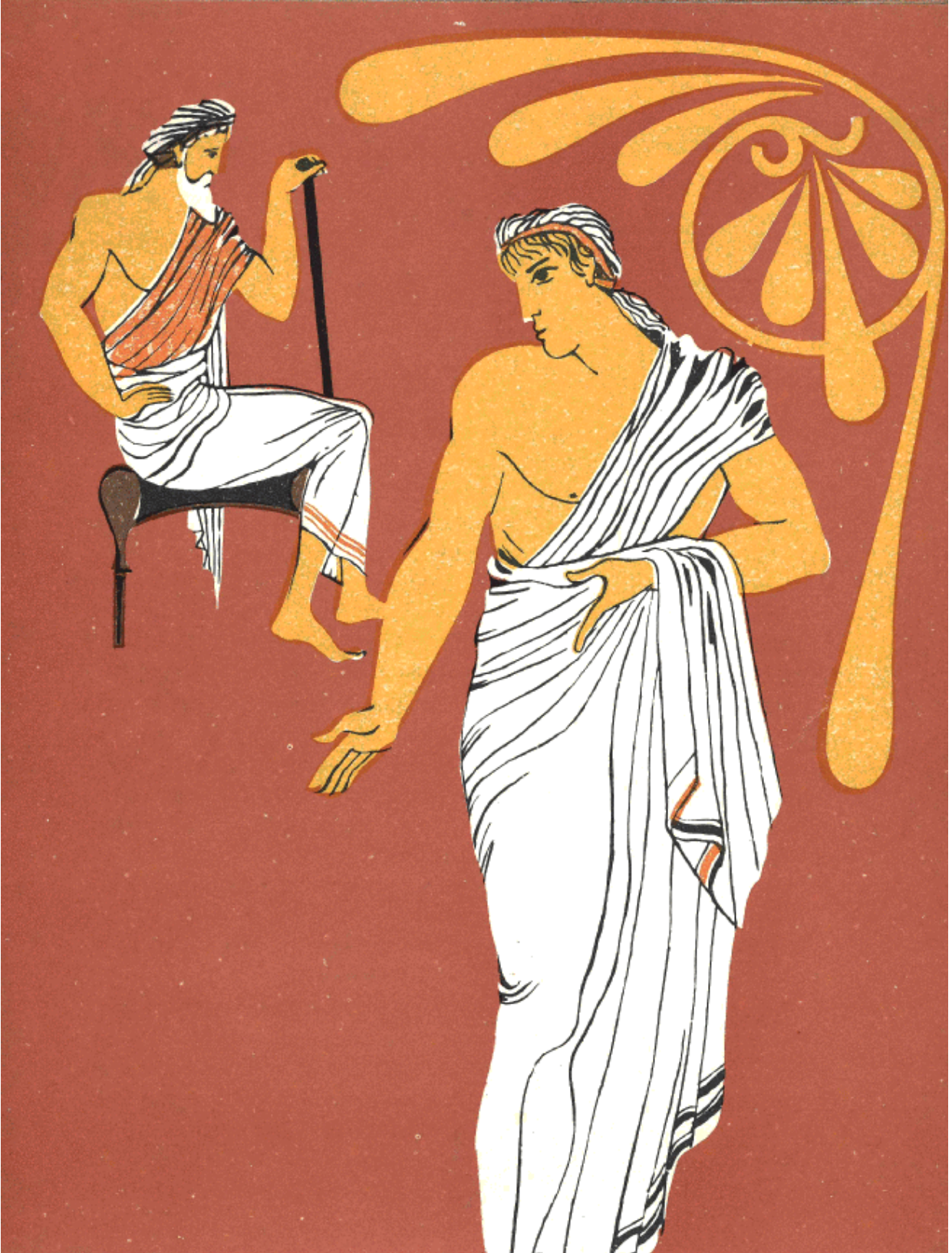
— О, богове, защо отнемате разума му? Кой би се отказал от почести и богатство? Кой?

— Богатството на духа — подел кротко и спокойно Хераклит, — богатството, което дават знанията, не може да се измери нито с...

— Стига! — прекъснал го властно базилевсът. — Ти не разбираш какво говориш. Сам се погубваш. Погубваш и моите надежди. Искан да те видя достоен базилевс. Надявах се слава да добиеш. Да те помнят и след три поколения, а ти?

— Не ми трябва ни слава, ни богатство — отвърнал Хераклит и добавил: — Пусни ме да замина. Искан да открия истината за света.

— Върви! — махнал отчаяно с ръка Блозон. — Върви, но знай, че няма да минат и три години и всички ще те забравят, сякаш никога не те е имало. Твоята истина никому не е нужна.

На другата сутрин един бял кораб отнесъл Хераклит към бреговете на Елада. Много пътища преброял той. Много видял и много научил. Познавал и тълкувал по-добре от всички в онова далечно време учението на прочутите философи от град Милет — Талес, Анаксимандър и Анаксимен, които смятали, че светът е материален. Разбира се, те не могли да обяснят редица неща, но приемали, че има едно първовещество, от което е направено всичко. Според Талес това е водата („Всичко произлиза от вода и пак на вода се превръща“); Анаксимандър мислел, че това е неопределената и безпределна материя или „апейрон“, както той я наричал, а Анаксимен — въздухът.

Като наблюдавал различни явления в природата, Хераклит развил тяхното учение и сам достигнал до много истини и велики догадки за света. Първовеществото, от което е направено всичко, според него е огънят, който непрекъснато се възпламенява и угасва по свои неотменими закони. Прославил се Хераклит на дълж и на шир по земята със своята мъдрост. Всички искали да го видят, но малко били все още тогава тези, които го разбирали.

След дълги години на странствуване Хераклит се завърнал в родния си град, където имало големи промени. В Ефес също го обградили с уважение и почит. Предложили му да стане управител на града, но той отново се отказал от власт и богатство. Оттеглил се в храма на Диана Ефеска. В тихата стаичка отнесъл само любимите си книги. До късно светлината в прозореца му не угасвала. Хераклит пишел своето съчинение „За природата“. Единствената му радост били разходките край морския бряг. Тогава при него идвали децата и рибарите, за да чуят разказите му за хората и животните, за далечните страни.

Но ефеският мъдрец не преставал да изучава природата. Наблюдавал растежа на тревите, полета на птиците, звездите, приливите и отливите. Край морето намерил голям камък, който приличал на маса. На него изследвал различни животни и растения.

Било топло пролетно утро. Слънцето пращало щедро ярките си лъчи. По зелените листа на дърветата проблясвали ситни капчици роса. Така те изглеждали още по-красиви, сякаш били обсипани с елмази. Въздухът бил чист и прозрачен, напоен с някакъв далечен мирис на цветя, примесен със соления дъх на морето.

Приседнал до широкия камък, Хераклит разрязвал трупа на сърна. Внимателно разглеждал всички нейни части, сравнявал ги и нещо си записвал. Вятърът рошел брадата му, в която вече се белеели сребърни нишки. Дълбоки бръчки прорязвали високото му чело. Край него се събрали любопитни и с интерес го наблюдавали.

— Защо нарязваш така животните, Хераклите? — запитал го един старец.

— Защото моят учител е природата. За да я опозная, трябва да я изследвам, да открия и изуча тайните ѝ.

— Какво има тук да се изучава. И животните, и хората са такива, каквито са ги създали боговете — засмял се старецът.

— Светът не е създаден от никого измежду боговете и от ни-, кого измежду хората.

— Та кой тогава го е направил? — раздали се гласове от различни страни и любопитните ефески граждани се скупчили край Хераклит.

— Никой — повторил философът. — Светът е бил, е и ще бъде вечно жив огън, който последователно се възпламенява и угасва. Огънят, материята, от която е направено всичко, се намира във вечно движение и изменение.

— Нищо не може да се измени без волята на боговете — обадил се пак старецът.

— Панта рей — всичко тече, всичко постоянно се изменя, постоянно се ражда и умира — произнесъл високо Хераклит. — И за

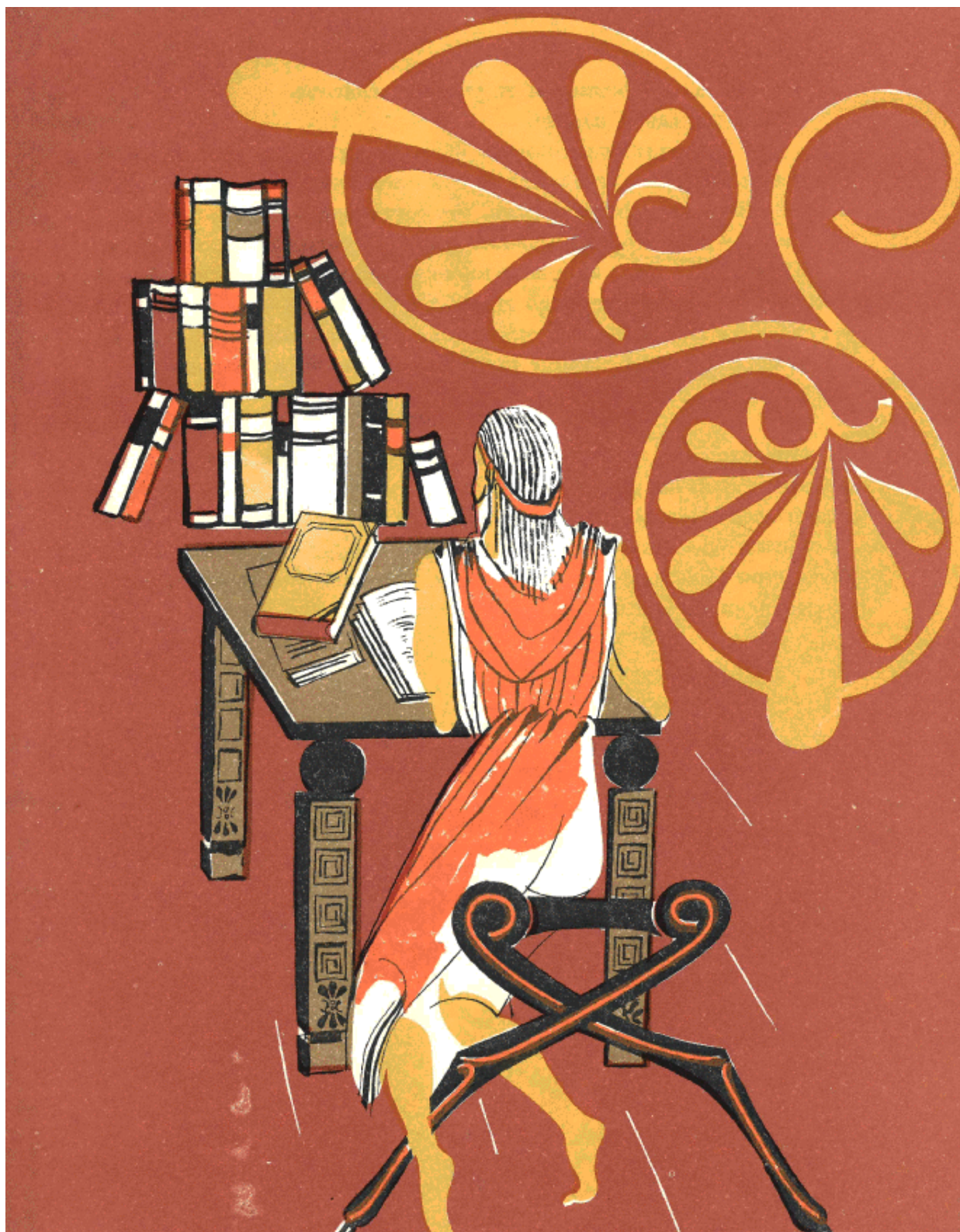
това не е нужна никаква свръхестествена сила и богове. Всичко се извършва чрез борба и по необходимост.

— Боговете управляват света — прекъснал го старецът, — те нареждат. Тъй е било и тъй ще бъде.

— Заблуда! Светът се управлява от логоса, от естествените закони. Те съществуват в природата, в Космоса, независимо от волята на хората.

Гражданите се раздвижили, зашумели в недоумение. От тълпата се отделил висок младеж, облечен в скъпи дрехи, вдигнал ръка да въдвори тишина и заговорил:

— Слушал съм, Хераклите, за твоята мъдрост. Ти казваш, всичко тече, всичко се изменя. Но виж слънцето как свети. Не светеше ли то така и вчера, преди година, преди сто години? Какво се е променило?

— Слънцето е не само всеки ден ново, то е вечно ново. Материята се движи видимо и невидимо.

Хераклит се загледал в хората. Слушали го с интерес, но някои се смеели, не го разбирали. Все пак той продължил да обяснява:

— Всичко тече и се променя. Денят се превръща в нощ, нощта в ден. Студът — в топлина, а топлината — в студ, здравето — в болест, а болестта — в здраве. Всичко е непрекъснат прилив и отлив...

— Така е. Това е вярно.

— И мъдро... — обадили се няколко души.

— Ще го кажа по-просто, за да стане по-ясно — усмихнал се Хераклит. — Никой не е влизал два пъти в една и съща река, защото нейните води постоянно текат, постоянно се променят и самият той вече не е същият. Светът е поток, горене, борба на противоположности и всичко е в единство.

— Че как така? Щом нещата са противоречиви, ще рече, не могат да бъдат в единство и хармония — възкликнал високият младеж.

— Ще ви дам един пример, за да ме разберете. Музиката има най-чудни хармонии. Тя смесва високи и ниски, продължителни и кратки тонове на различни гласове, като по този начин се постига една единна хармония.

— Това, що ни каза, е разумно, Хераклите. Но аз бих искал да зная, кое според тебе е красиво и добро и не е ли то вечно и неизменно — обадил се отново старецът, който се надявал, че сега вече Хераклит не би могъл да му възрази, защото си мислел, че доброто си е винаги добро, а красивото си е красиво.

— На това ще ви отговоря така: всичко е относително — и доброто, и злото, и красивото, и грозното, и приятното, и неприятното. И най-красивата маймуна в сравнение с човешкия род е грозна.

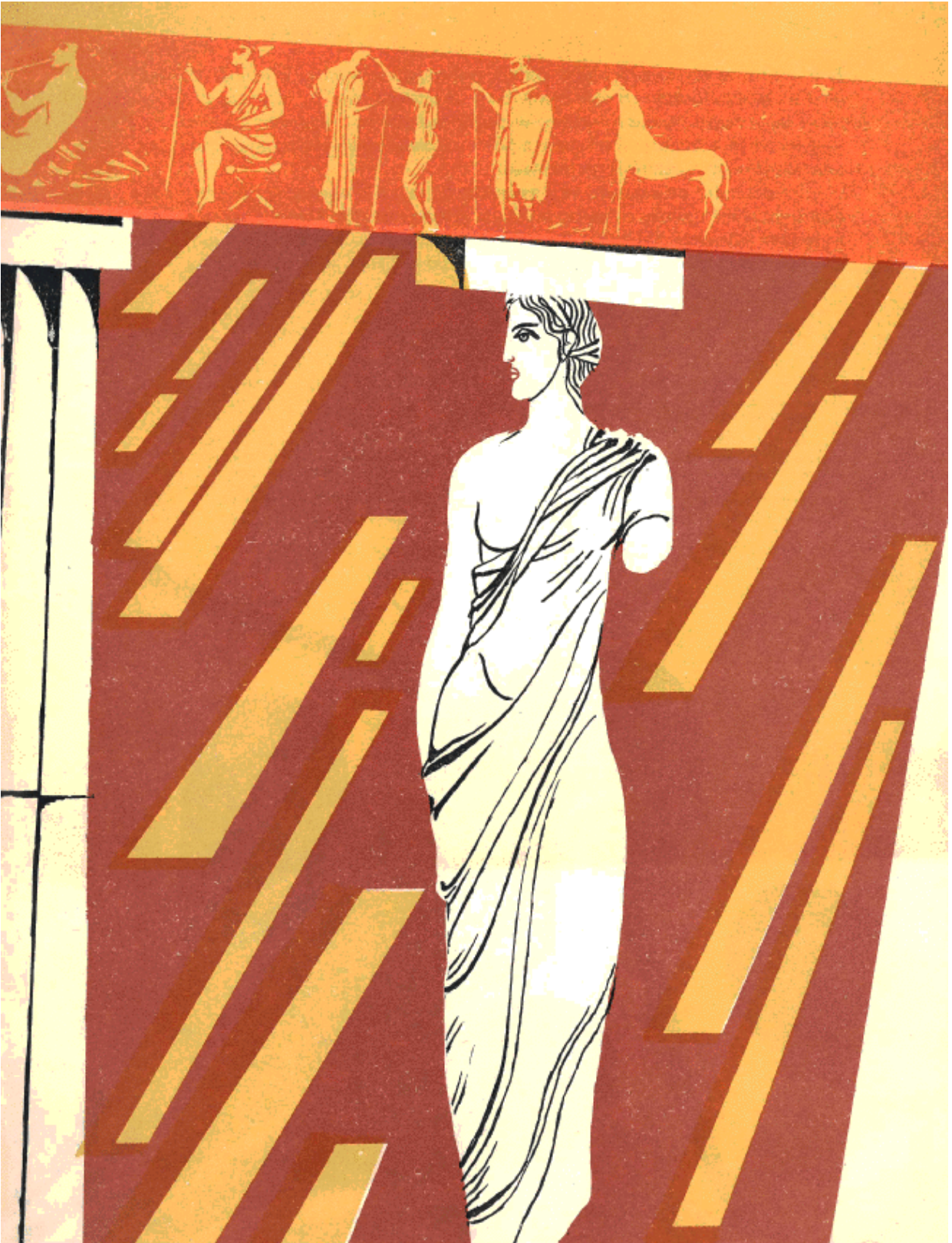
— Истина е — разнесли се учудени гласове.

— Виж ти какво излезе!

— Да — продължил отново философът, — магаретата биха предпочели ситно нарязаната слама пред златото, а човекът пък златото. Всичко е относително. Болестта прави здравето приятно, злото — доброто, гладът — изобилието, умората — почивката.

Слънцето се било вдигнало високо, когато ефеският мъдрец се разделил с хората и тръгнал към храма на Диана. Той се прибрал в стаичката си и отново се навел над своето съчинение „За природата“. Бързал да запише великите си мисли и прозрения.

Предсказанието на Блозон не се сбъднало. Хераклит не бил забравен. Той натрупал неவிжданo богатство от знания и го оставил на хората. Затова те го помнели не само след три години, но и след три века. Помнят го и сега, когато са изминали вече близо три хилядолетия. Името му е записано в книгите наред с имената на най-светлите умове на човечеството.

Хераклит е велик древногръцки философ-материалист, един от основоположниците на диалектиката. От съчинението му „За природата“ са запазени сто и тридесет фрагмента. Времето потвърди революционните схващания на Хераклит, мъдростта на неговите думи „панта рей“ — всичко тече, гениалната му мисъл за противоречивата същност на нещата.

Летописците отбелязват, че е живял от 530 до 470 година преди новата ера. Как е завършил дните си хилядолетията скриват от нас. Според някои легенди Хераклит напуснал храма на Диана Ефеска и заживял сам сред планината. Хранел се с треви и корени и изучавал природата. Скоро след това умрял.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.